

GJELOVITI RAZVOJ DJECE I MLADIH KROZ SERVISNO UČENJE

SERVISNO UČENJE ZA INKLUZIVNIJE DRUŠTVO

Naslov: Cjeloviti razvoj djece i mladih kroz servisno učenje
Servisno učenje za inkluzivnije društvo

Izdavač: Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE)

Za izdavača: Elvira Hadžibegović

Autorka: Maja Marković

Saradnici:
Jelena Fuštić
Katica Nišavić
Katarina Vukadinović
Admir Hadžibegović
Olivera Lučić

Dizajn: Amar Mulić

Štampa: Promotive, Podgorica

Tiraž: 300 primjeraka
©Forum mladi i neformalna edukacija - Forum MNE

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

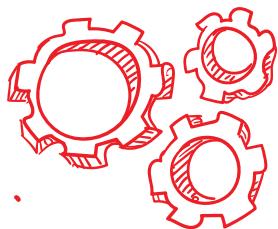
ISBN 978-9940-9026-4-3
COBISS.CG-ID 24357636

Podgorica, septembar, 2022.

SADRŽAJ

Uvod	3
Šta je servisno učenje?	5
Istorija razvoja koncepta servisnog učenja	5
Teorijski okvir: Obrazovanje i iskustveno učenje	6
Prednosti servisnog učenja	11
Cjeloviti pristup razvoju djece i mladih i servisno učenje	14
Servisno učenje kao alat u sticanju ključnih kompetencija	16
Koraci za sprovođenje uspješnog projekta servisnog učenja	17
Odlike uspješnog projekta servisnog učenja	21
Projekti servisnog učenja u Crnoj Gori	24

Ova publikacija je nastala u sklopu projekta „Servisno učenje za inkluzivnije društvo” koji sprovodi Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE). Cilj projekta je promocija koncepta servisnog učenja u Crnoj Gori i njegova veća primjena kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju. Servisno učenje koncept je koji višestruko doprinosi procesu usvajanja znanja i poboljšava saradnju različitih aktera u društvu (obrazovnih institucija, nevladinih organizacija, medija, šire zajednice itd.).

Forum MNE je započeo promociju koncepta servisnog učenja u Crnoj Gori kroz uspješnu realizaciju dvogodišnjeg projekta Servisno učenje (2017 - 2019). Projekat je realizovan u saradnji sa Fakultetom političkih nauka Univerziteta Crne Gore, sa Fakultetom vizuelnih umjetnosti Univerziteta Mediteran, kao i sa Direktoratom za mlade Ministarstva sporta i mladih. U okviru projekta, 45 mladih je sprovedo devet projekata servisnog učenja. Forum MNE je nastavio sa radom na unapređenju primjene ovog obrazovnog pristupa kroz različite inicijative, regionalne Erasmus+ projekte kao i kroz aktivno učešće u Mreži organizacija koje promovišu servisno učenje u Centralnoj i Istočnoj Evropi.

Ova publikacija bazirana je na dosadašnjem iskustvu u sprovođenju projekata servisnog učenja, naučenim lekcijama i inputima dobijenim od učesnika/ca. Ima za cilj da obrazovnim radnicima/cama, omladinskim radnicima/cama, ali i svima koji rade sa mladima pruži informacije i smjernice koje će im pomoći u tom procesu. Publikacija se sastoji iz dva dijela. Prvi dio posvećen je predstavljanju koncepta servisnog učenja i njegovoj primjeni u formalnom i neformalnom obrazovanju. Ovaj dio predstavlja neke od glavnih prednosti primjene ovog koncepta i pruža konkretne i praktične savjete za sve one koji žele da ga u svom radu primjenjuju.

Drugi dio publikacije predstavlja ukupno 14 inicijativa servisnog učenja sprovedenih u okviru projekta tokom 2022. godine. Naime, preko 60 mladih iz Nikšića, Budve i Podgorice pohađalo je program obuke iz oblasti servisnog učenja, gdje su imali priliku da se upoznaju sa tim kako ovaj koncept može poboljšati njihov proces učenja, ali i pomoći im u razvijanju različitih vještina.

Nakon toga, oni su u manjim timovima, uz pomoć mentora, sprovodili projekte servisnog učenja čemu je prethodio proces istraživanja i ispitivanja potreba ciljnih grupa. Projekti su se ticali prevencije vršnjačkog nasilja, zdravih stilova života, pravne pismenosti, seksualne edukacije, mentalnog zdravlja, itd.

Nadamo se da će ova publikacija biti od koristi svima koji žele da kroz proces servisnog učenja unaprijede svoj rad sa djecom i mladima, te da će pružiti konkretne smjernice, ali i ideje za podsticanje aktivnijeg učešća djece i mladih u razvoju zajednice..

ŠTA JE SERVISNO UČENJE?

ISTORIJA RAZVOJA KONCEPTA SERVISNOG UČENJA

Koncept servisnog učenja relativno je nov, a sam termin prvi put je pomenut 1967. godine kako bi opisao program koji je američkim studentima omogućavao da steknu određeni broj kredita kroz sprovođenje akcija u zajednici. Na konferenciji u Atlanti 1969. godine koncept servisnog učenja je definisan kao nov pedagoški pristup.¹ Kao poseban koncept u sistemu obrazovanja servisno učenje se ustalilo tokom osamdesetih godina prošlog vijeka, kada se i stvorila jasna distinkcija od volontiranja i drugih aktivnosti za zajednicu koje nijesu imale komponentu povezanosti sa gradivom. Tokom devedesetih godina, servisno učenje postaje sve više zastupljeno u sistemu formalnog obrazovanja, posebno na američkim koledžima i univerzitetima.² Nakon toga, ovaj pristup se polako primjenjuje i u obrazovnim ustanovama širom ostatka svijeta.

Za promociju i popularizaciju koncepta servisnog učenja među najznačajnijim akterima je Latinoamerički centar za servisno učenje (Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario – CLAYSS). Od svog osnivanja 2002, CLAYSS radi na jačanju kapaciteta zainteresovanih aktera u primjeni servisnog učenja kao inovativne pedagoške metode, a od 2015. godine prisutni su i u regionu Centralne i Istočne Evrope. Takođe, bitno je pomenuti formiranje Evropske asocijacije servisnog učenja 2003. godine što je obilježilo početak perioda intenzivnije promocije servisnog učenja na ovom kontinentu. Postoje posebne organizacije i mreže koje se bave promocijom servisnog učenja na određenim nivoima, kao što je recimo Evropska opservatorija za servisno učenje u visokom obrazovanju. Ova inicijativa nastala je iz želje da dodatno promovise servisno učenje na institucijama visokog obrazovanja u Evropi, prepoznajući nedovoljnu saradnju univerziteta i zajednice. Godine 2015. predstavnici CLAYSS-a posjetili su Beč, gdje su sa nastavnicima i nastavnica-ma iz ovog dijela Evrope razgovarali o servisnom učenju i njegovim prednostima. To je označilo i početak osnivanja Mreže servisnog učenja u Centralnoj i Istočnoj Evropi, koja od tada kontinuirano radi na promociji ovog koncepta, jačanju kapaciteta škola i organizacija, i kreiranju i sprovođenju programa obuke. Dinamika razvoja servisnog učenja različita je u zavisnosti od sektora, nivoa obrazovanja, ali i dijela svijeta. Dok je u nekim zemljama koncept više primjenjivan u formalnom obrazovanju, u drugim zemljama se više povezuje sa organizacijama civilnog društva i sektorom neformalnog obrazovanja.

U Crnoj Gori, Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE) najzaslužniji je za promociju servisnog učenja, a do sada je sproveo više projekata i inicijativa u cilju popularizacije ove obrazovne metode i jačanja kapaciteta zainteresovanih institucija i organizacija. Uspostavljena je i saradnja sa pojedinim obrazovnim ustanovama, te se može reći da osim u neformalnom, servisno učenje sve više postaje aktuelno i u formalnom obrazovanju. Forum MNE planira nastavak promocije ovog koncepta i dalje inicijative u saradnji sa nevladinim organizacijama i obrazovnim ustanovama.

TEORIJSKI OKVIR: OBRAZOVANJE I ISKUSTVENO UČENJE

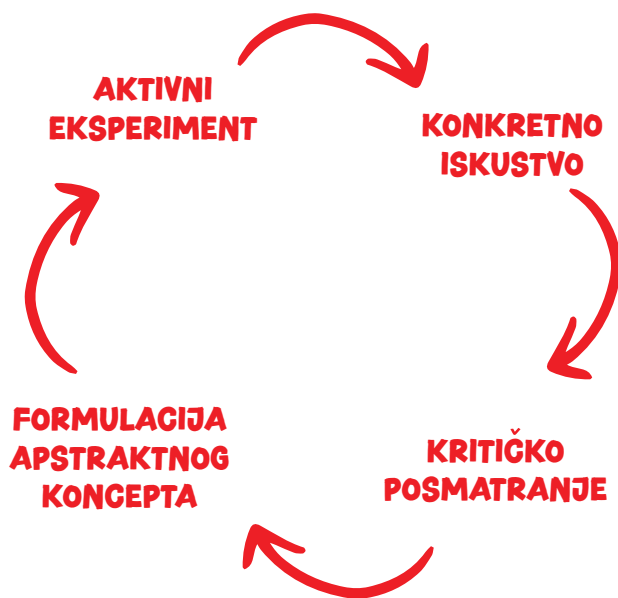
Važnost praktičnog rada u sklopu procesa obrazovanja nije novina kao koncept. Opšte je poznato da se znanje najbolje usvaja onda kada ono proizilazi iz konkretnog iskustva i ide korak dalje od pamćenja predstavljenih informacija. Otuda potiče i poznata krilatica: Kaži mi i zaboraviću, pokaži mi i zapamtiću, uključi me i naučiću.

To najbolje objašnjava koncept **iskustvenog učenja**, oblik aktivnog i angažovanog učenja gdje učenici usvajaju znanja na osnovu konkretnog iskustva i procesa refleksije. Nekoliko je teorijskih okvira bitnih za razumijevanje odnosa učenja, iskustvenog učenja, ali i servisnog učenja do kojeg ćemo doći na kraju.

Djui (Dewey) je 1938. objavio čuveni princip po kome se obrazovanje sastoji od pet koraka:

1. Prepoznavanje problema
2. Formulisanje problema kao pitanja na koje je potrebno odgovoriti
3. Razvoj hipoteze
4. Testiranje hipoteze
5. Razvoj zaključaka

Nekoliko decenija kasnije, Kolb (1984) je ovaj model prilagodio i sveo na ciklični proces od četiri koraka koji se može primijeniti i za razumijevanje servisnog učenja. Naime, prema njegovom konceptu **konkretno iskustvo** izaziva **kritičko posmatranje** iz čega dalje slijedi **formulacija apstraktnog koncepta** (u učionici), a zatim i **aktivni eksperiment**.

Grafik 1: Kolbov ciklični model obrazovanja u četiri koraka iz 1984.

Na ovom principu zasniva se koncept iskustvenog učenja koje se može manifestovati na različite načine - kao praktična nastava, eksperiment, radna praksa, stručno usavršavanje itd. Suština iskustvenog učenja je u tome da se znanje stečeno u teoriji primijeni u praksi, odnosno da se kroz praktičnu primjenu dođe do teorijskih saznanja. Koncept servisnog učenja u potpunosti odgovara ovom principu i zasniva se na istoj ideji, ali ima i dodatnu komponentu, a to je dobrobit za zajednicu. Dok je većina oblika iskustvenog učenja kao što su eksperimenti, radne prakse i slično, fokusirani na proces usvajanja znanja i akademski napredak, servisno učenje ima i komponentu koja doprinosi dobrobiti zajednice. Drugim riječima: DA, cilj je bolje usvajanje znanja, ali UZ korist za zajednicu. Zbog toga neki teoretičari smatraju servisno učenje konceptom koji je prevazišao koncept iskustvenog učenja.³ Prema ovom shvatanju, servisno učenje predstavlja koncept širi od iskustvenog učenja jer pored komponente iskustvenog učenja podrazumijeva i dobrobit za zajednicu (Grafik 2).

Grafik 2: Odnos iskustvenog i servisnog učenja

Na španskom jeziku, servisno učenje se naziva „aprendizaje y servicio solidario” te je termin solidarnost inkorporiran u sam naziv koncepta. Time je upravo stavljen akcenat na komponentu dobrobiti zajednice i zajedničku želju za boljim društvom.

Servisno učenje: koncept i definicija

Servisno učenje kao obrazovna metoda zasniva se na principu da društveni angažman može biti moćno sredstvo u sticanju i primjeni akademskih znanja, vještina i stavova. To je koncept koji u realizaciju uključuje veći broj aktera, a proces učenja bazira na saradnji šire zajednice. Servisno učenje insistira na punoj primjenjivosti akademskih znanja na način koji donosi konkretnu korist određenoj zajednici ili društvu.

Iako je servisno učenje nastalo kao metoda koja se koristi u formalnom obrazovanju, vremenom se koncept proširio i na oblast neformalnog obrazovanja. Aktivnosti i formalnog i neformalnog obrazovanja imaju svoje planove i programe rada, kao i željene ishode učenja koji se daju uvezati sa potrebama zajednice i rezultirati konkretnim, praktičnim aktivnostima. Dakle, kada govorimo o zvaničnim nastavnim planovima u kontekstu formalnog obrazovanja, u neformalnom obrazovanju mislimo na planove i programe rada i ishode učenja.

Čitav proces je cikličan i uzajamno zavisian i u formalnom i u neformalnom obrazovanju. Teorijski stečena znanja se koriste kako bi se riješio neki problem u zajednici, a istovremeno, proces rješavanja tog problema pomaže da se usvojena znanja utvrde kroz njihovu primjenu u praksi, ali i da se steknu nova znanja i vještine.

Osnovne komponente servisnog učenja su:

- Povezanost sa nastavnim planom⁴;
- Povezanost sa potrebama zajednice;
- Aktivna uključenost učesnika, ali i ostalih aktera iz zajednice u cjelokupan proces.

Vrlo često se neke aktivnosti poput volonterskih aktivnosti i različitih praksi mogu pogrešno okarakterisati kao servisno učenje jer je fokus na praktičnoj komponenti. Stoga se nekad servisnim učenjem pogrešno smatra bilo koja aktivnost koja se odvija van učionice i koja podrazumijeva neki vid praktičnog rada. Međutim, da bi se neka aktivnost smatrala servisnim učenjem, ona mora imati dvije komponente. Prva je da aktivnost mora biti povezana sa nastavnim planom u formalnom, odnosno planom i programom rada u neformalnom obrazovanju, tj. aktivnost mora voditi ostvarenju željenih ishoda učenja (u formalnom i neformalnom obrazovanju). Druga komponenta je da aktivnost mora biti prilagođena potrebama zajednice i na neki način voditi ka ispunjavanju tih potreba. U nastavku su posebno objašnjene ove dvije komponente u cilju boljeg predstavljanja koncepta servisnog učenja i razlika u odnosu na neke druge aktivnosti koje se sprovedu u školama ili u zajednici (Tabela 1).

Povezanost sa nastavnim planom i planom rada

Svaki projekat servisnog učenja mora biti povezan sa nastavnim planom u formalnom, odnosno sa planom i programom rada u neformalnom obrazovanju. U kontekstu formalnog obrazovanja, projekat mora voditi ostvarenju željenih ishoda učenja i naslanjati se na nastavne jedinice da bi se mogao smatrati projektom servisnog učenja. U neformalnom obrazovanju i omladinskom radu, projekat servisnog učenja mora biti usklađen sa planom i programom rada i planiranim ishodima učenja. Upravo ova odlika je ono što odvaja servisno učenje od, na primjer, volontiranja. Dakle, volontiranje je akcija koja doprinosi rješavanju nekog problema u zajednici i najčešće je organizovana u saradnji sa zajednicom. Recimo, organizovano čišćenje korita rijeke, farbanje mobilijara u parkovima, podjela paketa hrane socijalno ugroženim porodicama itd., su sve primjeri volontiranja koji nedvosmisleno doprinose zajednici, pomažu ublažavanju ili čak rješavanju nekog problema. Takođe, ove aktivnosti nesumnjivo podstiču i razvoj aktivnog građanstva i osjećaja odgovornosti prema zajednici. Ali, ove aktivnosti nijesu nužno povezane sa ciljevima nastavnog plana i željenim ishodima učenja, i premda imaju važnu edukativnu ulogu, njihov cilj najčešće nije bolje usvajanje gradiva ili jačanje konkretnih vještina definisanih programom omladinskog rada. U tome je razlika u odnosu na koncept servisnog učenja. **Dakle, da bi se neka aktivnost smatrala servisnim učenjem, ona mora biti povezana sa nastavnim planom, odnosno planom i programom u neformalnom obrazovanju i mora imati za cilj ostvarivanje postavljenih ishoda učenja.**

Prilagođenost potrebama zajednice

Jedna od glavnih odlika servisnog učenja je da mora biti povezano sa potrebama zajednice. U kontekstu servisnog učenja u formalnom obrazovanju, ova komponenta je ono što servisno učenje razdvaja od eksperimenta ili praktične nastave. Dok ove dvije kategorije imaju za cilj da teorijsko znanje bude primijenjeno u praksi, servisno učenje mora biti prilagođeno potrebama zajednice i realizovano u saradnji sa zajednicom (Tabela 1). U kontekstu neformalnog obrazovanja, organizacije civilnog društva i omladinski radnici/ce redovno organizuju praktične aktivnosti koje uključuju djecu i mlade, a te aktivnosti vrlo često doprinose zajednici, pa je ovaj zahtjev najčešće i ispunjen u najvećem broju slučajeva konkretnih aktivnosti u sklopu neformalnog obrazovanja. **Dakle, i u formalnom i u neformalnom obrazovanju, osim što doprinosi tome da učesnici/ce dodatno utvrde stečena znanja time što će ih konkretno primijeniti u praksi, servisno učenje doprinosi rješavanju nekog problema u zajednici.**

Bazirano je na težnji da obrazovanje poveže sa širim društvenim kontekstom, a stečena znanja učini primjenjivim. Ideja je promocija principa po kom su oblasti koje učimo u školi ili u sklopu organizacije civilnog društva, volonterskog kluba itd. primjenjive u praksi i imaju konkretnu upotrebnu vrijednost. Ovaj princip nije samo značajan zbog toga što praktičan rad doprinosi boljem usvajanju znanja, već i zbog toga što promoviše ideju aktivnog građanstva. Naime, primjenjujući znanje stečeno u školi ili kroz aktivnosti omladinskog rada, za rješavanje nekog problema u zajednici, učesnici projekata servisnog učenja se od najranijeg doba uče građanskoj odgovornosti i važnosti građanskog aktivizma. Na taj način i formalni i neformalni obrazovni sistem ostvaruju veoma bitnu komponentu, a to je doprinos razvoju mladih aktivnih građana i društveno odgovornih pojedinaca.

	Povezanost sa nastavnim planom	Povezanost sa potrebama zajednice
Ekspetiment/praksa	✓	✗
Volontiranje	✗	✓
Servisno učenje	✓	✓

Tabela 1: Servisno učenje i druge aktivnosti

PREDNOSTI SERVISNOG UČENJA

Kao što se iz prethodnog dijela može zaključiti, više je prednosti servisnog učenja u odnosu na tradicionalne načine podučavanja, a posebno je važno skrenuti pažnju na to da više aktera ima direktne koristi od servisnog učenja, te da prednosti ovog koncepta nijesu samo skoncentrisane na djecu i mlade, učesnike⁵ formalnog i neformalnog obrazovanja već i na širi krug aktera.

Kada se radi o formalnom obrazovanju, kroz više istraživanja⁶ je potvrđeno da servisno učenje ima pozitivne efekte na nivo ostvarenja ishoda učenja, te da učenici lakše i efikasnije primjenjuju stečena znanja. Pored prednosti vezanih za akademski uspjeh, servisno učenje doprinosi i razvoju interpersonalnih vještina, ali i razvoju svijesti o sopstvenim potencijalima i kapacitetima. U odnosu na obrazovne ustanove, servisno učenje doprinosi većem stepenu zadovoljstva učenika, boljoj povezanosti sa drugim institucijama i zajednicom uopšte, ali doprinosi i kontinuiranom usavršavanju nastavnog kadra. U neformalnom obrazovanju, primjena koncepta servisnog učenja samo doprinosi još bržem i efikasnijem ostvarivanju ciljeva omladinskog rada, odnosno jačanju vještina kod mladih ljudi i njihovom cjelovitom razvoju. Na kraju, zajednice, osim što imaju konkretne koristi od sprovedenih projekata koji obično doprinose rješavanju nekog od njihovih problema, jačaju svoj odnos sa obrazovnim institucijama i organizacijama civilnog društva. U nastavku su predstavljene neke od osnovnih prednosti servisnog učenja u odnosu na druge pristupe koji ili nijesu zasnovani na praktičnom radu ili ne podstiču saradnju sa zajednicom. Važno je, međutim, napomenuti da je prednosti mnogo više, te da servisno učenje na mnogo različitih načina doprinosi razvoju učenika, obrazovnih ustanova, nastavnog kadra i cjelokupne zajednice.

Doprinos razvoju odgovornih građana/nki

Servisno učenje pomaže učesnicima da postanu svjesni koliko je njihova aktivna uloga u društvu važna i zbog čega je bitno da svi doprinosimo poboljšanju uslova života u svojim zajednicama. Razvijajući i realizujući projekte servisnog učenja, učesnici uče kako da prepoznaju problem, a još bitnije, stižu razumijevanje o tome da su oni ti koji mogu uticati na rješavanje tog problema. Počinjući od malih stvari na lokalnom nivou, učesnici sagledavaju svoje potencijale i stižu razumijevanje o tome da su upravo građani ti koji mogu i treba da utiču na to kako će njihove zajednice izgledati i kako će izgledati njihov život u njima.

„Dok smo realizovale ovaj projekat osjećale smo se korisnim i ovo je nešto najljepše što smo da sada uradile“. Ružica, Anđela, Jovana, Kristina, Tina, Ana i Ksenija o iskustvu sporvođenja projekta namijenjenog djeci iz imigrantskih porodica.

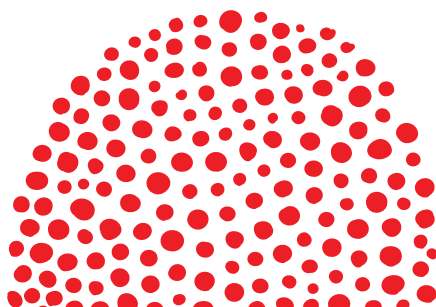

Odgovara kontekstu i pomaže boljem sagledavanju društva

Teorijski pristup, posebno u formalnom obrazovanju, često je zasnovan na primjerima koji nijesu bliski našem kontekstu i tiču se oblasti koje mladi ne mogu najbolje razumjeti iz prostog razloga što im materija nije bliska. To ponekad može usloviti i niži stepen motivacije, a samim tim i slabije rezultate. Za razliku od toga, servisno učenje bazirano je na konkretnim potrebama zajednice i na onim problemima, pojavama i potrebama koje i sami možemo uočiti u društvu koje nas okružuje. Imajući priliku da rade na nečemu što im je blisko, ostvaruje se veća motivacija, a time i viši stepen razumijevanja određene materije. Kroz rad na konkretnim stvarima koje ih se kao članova društva tiču, mladi bolje razumiju zajednicu kojoj pripadaju, sagledavaju prednosti i mane društva koje ih okružuje, uče da prepoznaju probleme svojih sugrađana i rade na razvoju ideja koje njihovu zajednicu mogu učiniti boljim mjestom za život. Na primjer, jedno je kada mladi uče o demokratskim procesima i učešću građana, a drugo je kada imaju priliku da rade na pokretanju peticije o nekom važnom pitanju na nivou zajednice.

Doprinosi razvoju saradnje različitih aktera u društvu

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu, dvije neizostavne komponente servisnog učenja su povezanost sa nastavnim planom i doprinos zajednici. To znači da minimum dvije strane moraju biti uključene – institucija formalnog ili neformalnog obrazovanja (škola, fakultet, organizacija, volonterski klub, itd.) i zajednica. U praksi, to je često i širi krug aktera, uključujući lokalne medije, organizacije, pojedince itd. Dakle, servisno učenje doprinosi ostvarivanju saradnje na nivou zajednice, naselja, lokalne samouprave itd. Saradnjom većeg broja aktera i udruživanjem ideja, truda i vremena stvara se sinergija uz koju se postižu bolji, trajniji i dalekosežniji rezultati. Ovo je posebno važno u kontekstu formalnog obrazovanja, budući da je u neformalnom obrazovanju često zastupljena saradnja sa drugim akterima. Iako u posljednje vrijeme postoji dosta zajedničkih inicijativa škole i zajednice, ipak postoji prostor za znatno veći stepen saradnje obrazovnih ustanova i šire zajednice. Servisno učenje upravo nadograđuje ovaj odnos kreirajući sinergiju iz koje obje strane imaju koristi. Obrazovna institucija jača svoje edukativne kapacitete kroz značajno povećanje udjela praktične nastave, ali i generalno obrazovno iskustvo za svoje učenike, dok zajednica ima konkretne koristi koje se razlikuju od projekta do projekta. Naravno, kao prožimajući aspekt i kao dobra stvar sama po sebi jeste ostvarena saradnja među različitim akterima u društvu koja često predstavlja osnov za buduće zajedničke projekte i inicijative.

Jovana, Ena, Ermina, Ivana, Goran i Jovan su 2017. godine sproveli projekat servisnog učenja koji se ticao prevencije bolesti zavisnosti. U taj proces bili su uključeni Fakultet političkih nauka Univerziteta Crne Gore, Fakultet vizuelnih umjetnosti Univerziteta Mediteran, Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci „Kakaricka gora“. Ova saradnja povezala je aktere koji nijesu u velikoj mjeri saradivali do tada i osim što je rezultirala kvalitetnim finalnim proizvodom, baziranim na komplementarnim vještinama i znanjima uključenih aktera, postavila je i osnovu za buduću saradnju.

Jača empatiju i solidarnost

Empatija je jedna od vještina koja nam je neophodna da bismo uspješno funkcionisali u društvu.

Činjenica da je empatija vještina ukazuje na to da se ona da naučiti i da se može unapređivati godinama. Iako postoji nekoliko naučnih definicija empatije, sve one se u suštini odnose na neke od sljedećih komponenata:

- Razumijevanje osjećanja i potreba druge osobe;
- Osjećaj brige za druge;
- Motivacija da se pomogne nekom drugom;
- Sposobnost da se stavimo u poziciju druge osobe itd.

Nedostatak empatije se može vezati za povećanje stepena vršnjačkog nasilja, pa je jasno da se razvojem empatije među učenicima podstiče i povoljnije školsko okruženje, smanjenje nasilja i promovišu pozitivna ponašanja.⁷

Jedan od najefikasnijih načina razvoja empatije je i takozvano iskustveno učenje, a samim tim i servisno učenje. Imajući priliku da rade direktno sa zajednicom, da upoznaju potrebe ljudi koji žive u njihovoj zajednici, susretnu se sa problemima i izazovima sa kojima su oni suočeni, učesnici razvijaju osjećaj razumijevanja i imaju mogućnost da stvari sagledaju iz druge perspektive što konačno vodi većem stepenu empatije. Dodatno, činjenica da servisno učenje podrazumijeva da su učesnici angažovani na rješavanju nekog problema i da imaju priliku da doprinesu poboljšanju nečijeg života predstavlja samo dodatnu vrijednost u čitavoj ovoj priči. To što će oni iskoristiti svoje vrijeme i uložiti svoj trud i svoje znanje kako bi nekome pomogli ili kako bi kreirali vrijednost koja donosi dobrobit zajednici stvara preduslove za razvoj empatije kod mladih osoba i solidarnijeg društva u cjelini.

Ivana, Saška, Irena, Miloš, Bojana, Tijana, Matija i Dimitrije su 2017. godine sproveli projekat servisnog učenja koji se bavio problemom prosjačenja. Kroz direktan rad sa djecom koja imaju iskustvo prosjačenja, oni su imali priliku da se upoznaju sa stvarnim problemima i svakodnevnim izazovima sa kojima se oni suočavaju, te da time bolje razumiju njihov položaj. Kroz izradu fotografija i organizovanje izložbe, oni su doprinijeli povećanju svijesti kod šire javnosti i uticali na razvoj empatije i osjećaja solidarnosti sa sugrađanima.

CJELOVITI PRISTUP RAZVOJU DJECE I MLADIH I SERVISNO UČENJE

Već duže vrijeme u obrazovnim krugovima insistira se na konceptu cjelovitog pristupa razvoju djeteta.⁸ Ovaj princip može biti primjenjiv u različitim kontekstima: u školi, u neformalnom obrazovanju, porodici ili zajednici, a jednako se može odnositi i na mlade. O ovom konceptu se najviše govori u kontekstu formalnog obrazovanja želeći time da se stavi akcenat na to da uloga škole nije samo doprinijeti akademskom napredovanju djeteta i usvajanja gradiva, već da je ona mnogo šira. U skladu sa tim konceptom, uloga obrazovnog sistema je da doprinese psihofizičkom razvoju djeteta, doprinese njegovom aktivnom učešću u društvu i razvoju svih onih kompetencija koje su potrebne za aktivno funkcionisanje u društvu. Ovo je posebno značajno u onim obrazovnim sistemima koji su, poput našeg, često optuživani da se zasnivaju na pukom pamćenju informacija iz gradiva, a da ne podstiču kritičko mišljenje, razmišljanje van zadatih okvira, preispitivanje itd. Cjeloviti pristup razvoju djeteta predstavlja jedan mnogo viši nivo za čije su sprovođenje potrebne i druge, osim akademskih vještina. Od škola se očekuje mnogo više nego da djecu nauče da čitaju i sabiraju, od njih se očekuje da djecu nauče da preispituju informacije koje su im date, da upoređuju različite situacije i donose informisane odluke, da upravljaju svojim emocijama, razvijaju zdrave odnose sa porodicom i okolinom, cijene sebe, znaju da preuzmu leadersku ulogu, razviju empatiju prema drugima itd. Upravo cjeloviti pristup razvoju djece i mladih to i omogućava.

Nećemo pogriješiti ako kažemo da je u crnogorskom slučaju sektor aktivan u neformalnom obrazovanju znatno ranije počeo primjenjivati cjeloviti pristup razvoju djece i mladih u svom radu. Aktivnosti realizovane u sklopu neformalnog obrazovanja najčešće su se i zasnivale na pristupima koji podstiču razvoj psihofizičkih vještina, interakciju sa zajednicom, osjećaj građanske odgovornosti, razvoj liderstva i timskog rada. Ljudi koji rade sa mladima u sistemu neformalnog obrazovanja nazivaju se trenerima i facilitatorima, stavljajući tako akcenat da to da je njihova uloga da prenesu određena znanja i vještine, ali uz pristup koji podrazumijeva mentorstvo, dok je glavna uloga upravo na djeci i mladima. U neformalnom obrazovanju djeca i mladi su imali ono što je često nedostajalo u formalnom obrazovanju, a to je prilika da jasno izraze svoje mišljenje i rade na razvoju svojih ideja, predvode neku društvenu promjenu, rade sa svojim vršnjacima na zajedničkom rješavanju nekog od problema u zajednici itd. Sve ove aktivnosti doprinose cjelovitom razvoju djece i mladih omogućavajući im da steknu mnogo širi dijapazon znanja i vještina.

Koncept servisnog učenja na najbolji mogući način doprinosi cjelovitom razvoju djece i mladih, budući da utiče na razvoj svih navedenih vještina, a uz to podstiče tijesnu saradnju različitih aktera u društvu. Naravno, u zavisnosti od konkretnog projekta servisnog učenja, akcenat može biti na različitim vještinama i neke od njih mogu biti naglašenije u odnosu na druge, ali je u osnovi servisnog učenja da djeci i mladima pruži iskustvo koje utiče na razvoj širokog spektra vještina.

Koncept servisnog učenja na najbolji mogući način doprinosi cjelovitom razvoju djece i mladih, budući da utiče na razvoj svih navedenih vještina, a uz to podstiče tijesnu saradnju različitih aktera u društvu. Naravno, u zavisnosti od konkretnog projekta servisnog učenja, akcentat može biti na različitim vještinama i neke od njih mogu biti naglašenije u odnosu na druge, ali je u osnovi servisnog učenja da djeci i mladima pruži iskustvo koje utiče na razvoj širokog spektra vještina.

	Tip razvoja	Cilj
1.	Fizički	Generisati znanje o fizičkom razvoju i iskoristiti ga u donošenju odluka koje vode zdravom razvoju (fizičko zdravlje, fizička aktivnost, nutricionizam, odgovorno donošenje odluka, itd.)
2.	Kognitivni	Ojačati kapacitete za analizu, sintezu i evaluaciju informacija, rješavanje problema, analizu sadržaja. Primjeri uključuju fleksibilno razmišljanje, poređenje, manipulaciju informacijama, prilagođavanje sadržaja različitim sredinama itd.
3.	Jezički	Ojačati kapacitete za receptivno i ekspresivno korišćenje jezika u različitim kontekstima. Primjeri uključuju razumijevanje neverbalne komunikacije, razumijevanje verbalne komunikacije, pisanje, čitanje itd.
4.	Psihološki	Ojačati kapacitete za efektivno upravljanje emocijama, svijest o svojoj ličnosti i vrijednosti, samokontrolu itd.
5.	Društveni	Osnažiti dijete za uspješnu komunikaciju i interakciju sa okolinom, razvoj društvenih odnosa i vještina socijalne inteligencije.
6.	Etički	Razviti razumijevanje za potrebe drugih i osjećaj pravednosti, podsticati razumijevanje ljudskih prava i donošenje odluka baziranih na integritetu.

Tabela 2: Prilagođeni koncept Komerovih šest razvojnih putanja⁹

SERVISNO UČENJE KAO ALAT U STIGANJU KLJUČNIH KOMPETENCIJA

Koncept ključnih kompetencija već je neko vrijeme neizostavan kada se govori o obrazovanju. Sve je više naglasak stavljen na sticanje praktičnih vještina koje su primjenjive u konkretnim situacijama, u odnosu na pređašnji fokus na sticanje teorijskih znanja. Ključne kompetencije kombinuju upravo znanja, vještine i stavove koji su neophodni za aktivno učešće u društvu i koje su osobi potrebne kako bi se adekvatno snašla u različitim situacijama u školi, na poslu, u odnosu sa drugim ljudima itd.

Evropski referentni okvir predstavlja osam ključih kompetencija, a to su:

- Kompetencija pismenosti;
- Kompetencija višejezičnosti;
- Matematička kompetencija i kompetencije u nauci, tehnologiji i inženjerstvu;
- Digitalna kompetencija
- Lična, socijalna i kompetencija „učiti kako učiti“
- Građanska kompetencija;
- Preduzetnička kompetencija
- Kompetencija kulturološke svijesti i izražavanje¹⁰

Sticanje ovih vještina najbolje se podstiče kroz iskustveno učenje bazirano na uključivaju mladih u konkretne aktivnosti. Promjena okruženja, odnosno izmještanje procesa učenja van učionice dodatno motiviše đake, a samim tim i podstiče proces ostvarivanja željenih ishoda učenja. Takođe, istraživanja¹¹ pokazuju da uključivanje drugih aktera u proces učenja, kao što su lokalne organizacije, institucije, članovi zajednice itd, ima isti efekat, djelujući pozitivno na proces usvajanja, odnosno jačanja ključnih kompetencija.

Ovo su sve sastavni elementi servisnog učenja, pa je jasno da ovaj pristup nesumnjivo doprinosi usvajanju ključnih kompetencija kod djece i mladih. Ako znamo da ključne kompetencije pomažu sticanju životnih vještina, doprinoseći formiranju snalažljivih, društveno svjesnih, kritički nastrojenih individua, jasno je da se to postiže i primjenom koncepta servisnog učenja, kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju.

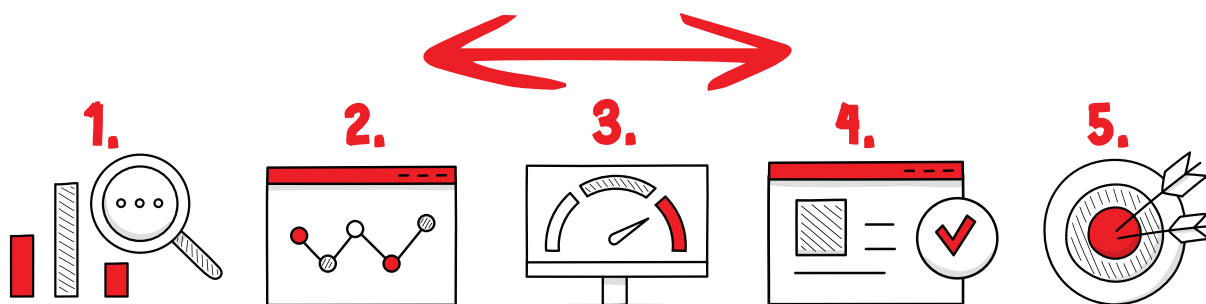

KORACI ZA SPROVOĐENJE USPJEŠNOG PROJEKTA SERVISNOG UČENJA

U ovom dijelu predstavljeno je pet koraka u procesu razvoja projekata servisnog učenja. Kao što je naglašeno u samom tekstu, ovih pet koraka ne treba nužno posmatrati kao jasnim granicama razdvojene procese, već kao okviran vodič budući da se faze često preklapaju i da proces zavisi od interakcije među učesnicima, prirode projekta, ali i brojnih drugih faktora. Pet koraka u procesu sprovođenja projekata servisnog učenja definisani su kao:

1. Analiza
2. Dizajn projekta
3. Sprovođenje
4. Refleksija
5. Finalizacija

REFLEKSIJA

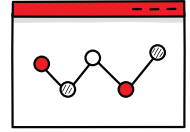

Grafik 3: Koraci u sprovođenju projekata servisnog učenja

1. Analiza

Kao i u većini ozbiljnih procesa, a posebno onih koji imaju dodira sa obrazovanjem, prvi korak predstavlja analiza. Ovo je sveobuhvatan i širok proces koji može obuhvatiti obradu i istraživanje različitih aspekata. Prije svega, misli se na analizu situacije u zajednici u kojoj se projekat želi sprovesti. Kao što je već gore navedeno, cilj je realizovati projekat koji je u skladu sa potrebama zajednice i od koga će zajednica imati konkretne koristi. Zbog toga ova faza može uključiti sprovođenje intervjua sa članovima zajednice, organizaciju fokus grupa, sprovođenje ankete, ali i aktivnosti poput analize novinskih članaka i zvaničnih dokumenata. Međutim, u kontekstu analize, na edukatoru je da ispita i potrebe, potencijale i sklonosti učenika, kako bi trajanje, obim i zahtjevnost projekta odgovarali učenicima, njihovim interesovanjima, kapacitetima i raspoloživom vremenu.

Natalija, Ivona, Amar i Ivan su u sklopu svog projekta servisnog učenja, sproveli anketu među mladima u odabranim zajednicama o stepenu vršnjačkog nasilja. Anketu je ispunilo 137 mladih osoba, a podaci su iskorišteni u procesu dizajna projekta. Istraživanje je pokazalo da mladi smatraju da se o vršnjačkom nasilju mora više govoriti u javnosti, pa je u sklopu projekta sprovedena edukativna kampanja i kreiran Instagram nalog.

2. Dizajn projekta

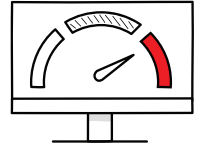
Kada su prikupljene sve informacije, pristupa se razvoju samog projekta. U ovoj, kao i u prethodnoj fazi, potrebno je učesnicima prepustiti vodeću ulogu, a edukator treba imati ulogu facilitatora. Edukator je tu da učesnike usmjeri u određenom pravcu, pruži im sve potrebne resurse i informacije, podstiče njihovu radoznalost i kreativnost, da sugestije, ali bi sama ideja projekta trebalo da potekne od učesnika. U ovoj fazi potrebno je odgovoriti na dva ključna pitanja:

- a) Da li zamišljena aktivnost doprinosi ostvarenju ishoda učenja sadržanih u nastavnom planu?
- b) Da li zamišljena ideja donosi konkretnu korist zajednici?

Potvrđan odgovor na oba pitanja je preduslov da bi zamišljena ideja mogla biti nazvana projektom servisnog učenja. A pored ova dva ključna pitanja potrebno je obratiti pažnju i na sljedeće aspekte:

- Da li je projekat prilagođen interesovanjima i vještinama učesnika u toj mjeri da oni mogu imati vodeću ulogu u njegovoj realizaciji?
- Da li je planirano uključivanje zajednice u proces realizacije projekta?
- Da li projekat uključuje druge aktere (institucije, medije, nevladine organizacije, škole itd.)
- Da li projekat ima jasno izraženu komponentu održivosti, odnosno da li postoji mogućnost nastavka i nakon završetka projekta?

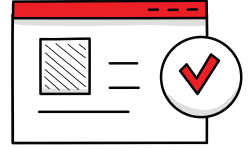
U praksi će se faza analize i faza dizajna projekta često preklopiti. U ovakvim procesima, učesnici su često skloni tome da prvo osmisle ideju, odnosno da smisle šta to žele da rade, a onda da analizom pokušaju doći do podataka kojima bi „opravdali” potrebu za takvom inicijativom. Uloga edukatora je da ako do toga dođe, isfacilitiraju proces kako prethodno razvijena ideja ne bi uticala na proces analize i da podstakne učesnike da budu što objektivniji i realniji u svojim zamislima. Takođe, ne bi trebalo insistirati na isuviše zahtjevnim i detaljnim procesima analize tamo gdje sama situacija to ne zahtijeva. Nekad je, uistinu, situacija prilično jasna i bez dubljeg istraživanja, pa bi insistiranje na detaljnom procesu analize moglo izazvati demotivaciju kod samih učesnika i zamorenost procesom, što može uticati i na smanjenu motivaciju tokom realizacije projekta.

3. Sprovođenje

Ovo bi trebalo da bude najzanimljivija faza čitavog projekta i faza kojoj se učesnici najviše raduju. Ovdje dolazi do realizacije zajedničke ideje učesnika i edukatora, uz doprinos zajednice. Uputi za realizaciju ove faze zavisice najviše od prirode samog projekta, pa su, stoga, različiti za svaki projekat. Međutim, u ovoj fazi je potrebno da postoji jasna podjela zadataka i da svi koji u projektu učestvuju imaju jasan zadatak i jasne ciljeve koje treba da ostvare. Potrebno je konstantno voditi bilješke i dokumentovati sve aktivnosti (kroz fotografije, knjige utisaka, snimke, itd.). Nekoliko je stvari koje bi edukator trebalo da ima u vidu u cilju što uspješnije realizacije projekta servisnog učenja:

- Potrebno je voditi računa da svi učesnici ravnopravno učestvuju: U grupnom radu je prirodno da će neka djeca preuzeti lidersku ulogu, dok će druga biti manje aktivna, a i svačiji proces učenja je različit. Dok neko uči radeći, nekom drugom je korisnije da posmatra i na taj način stiče znanja. Na edukatoru je da obezbijedi da svi učesnici imaju jednaku šansu za aktivno učešće, da svi imaju šansu da daju svoj doprinos i iskažu svoje mišljenje.
- Potrebno je voditi računa o tome da je veza sa kurikulumom jasno izražena tokom čitavog perioda sprovođenja projekta: Moguće je da tokom sprovođenja projekta dođe do udaljavanja od onoga što je njegov glavni cilj, a to je podrška pri usvajanju znanja predviđenih nastavnim planom i zbog toga je na edukatoru da vodi računa da učesnici konstantno povezuju radni proces i segmente iz nastavnog plana sa kojim je on povezan.
- Potrebno je voditi računa o uključenosti zajednice, ukoliko to priroda projekta zahtijeva: Nivo uključenosti zajednice zavisice od prirode samog projekta. Nekad će zajednica biti uključena tokom cjelokupnog procesa, kroz svih šest faza, a nekad samo u pojedinim. Učešće zajednice posebno je važno u kontekstu održivosti. Naime, ukoliko se projekat odnosi na kreiranje konkretnog sadržaja koji ostaje zajednici, poželjno bi bilo da bude postignut dogovor prema kome će zajednica nastaviti da, uslovno rečeno, brine o održivosti rezultata projekta. Na primjer, ukoliko se projekat sadržao od kreiranja miniotvorene biblioteke u zajednici, bilo bi dobro da zajednica nastavi da vodi računa o biblioteci, izvrši popravke ukoliko biblioteka bude oštećena, vodi računa o snabdjevenosti knjigama itd.

4. Refleksija

Refleksija je proces koji formalno dolazi na kraju, ali je važno da segmenti refleksije budu zastupljeni i tokom cjelokupnog procesa i da učesnici kontinuirano budu podstaknuti da evaluiraju svoj doprinos i svoj proces učenja. Ako se prisjetimo dvije ključne uloge servisnog učenja, u ovoj fazi je bitno doći do odgovora na dva pitanja:

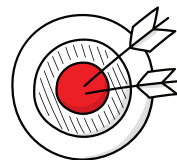
- a) Da li je i kako projekat doprinio postizanju željenih ishoda učenja i razvoju kompetencija?
- b) Da li je i kako projekat doprinio zajednici?

Ovdje je presudna uloga edukatora koji treba da vodi proces dolaženja do odgovora, ali na postepen i strukturiran način u kome učesnici sami treba da dođu do određenih zaključaka. Ovo je faza u kojoj je potrebno staviti jasan naglasak na vezu između projekta i nastavnog plana i omogućiti da učesnici iz svog praktičnog rada izvuku zaključke vezane za nastavnu materiju koja je obrađivana. Učesnike treba ohrabriti da svaki pojedinačan segment projekta posmatraju zasebno u kontekstu onoga što su iz konkretnog segmenta naučili.

Ovdje mogu pomoći pitanja poput: Šta smo naučili iz (konkretan primjer)? Šta je trebalo da uradimo da bismo došli do (____)? Šta bi se desilo da smo uradili suprotno? Jesmo li mogli da uradimo nešto drugo? Zbog čega da/ne?

Dakle, proces refleksije prvenstveno je važan da bi se utvrdila veza sa nastavnim planom i još bolje utvrdila stečena znanja. Potom, važan je kako bi se ustanovilo koliko je proces doprinio zajednici. Ali, refleksija je važna i kako bi se ispitao stepen zadovoljstva učesnika procesom učenja, saradnjom sa drugim akterima, dinamikom rada itd. Ovo je prilika da se kritički sagleda cjelokupan proces, od analize, preko razvoja ideje, do realizacije projekta i da se utvrde mogući propusti ili makar djelovi koje je u budućnosti potrebno poboljšati. Ovo je važno za sve edukatore zbog toga što lekcije naučene u ovom procesu mogu iskoristiti za sve buduće projekte servisnog učenja, na taj način usavršavajući svoj edukacijski pristup, a samim tim i obrazovni proces i kvalitet projekata servisnog učenja.

Iako je proces refleksije opisan na kraju i iako je logično da se na samom kraju sagledavaju rezultati urađenog, stepen zadovoljstva svih učesnika i ostvarenost zacrtanih ciljeva, refleksija ustvari prožima čitav proces i veoma je važno da edukatori kontinuirano podstiču proces refleksije i postavljaju pitanja uz pomoć kojih će učesnici analizirati ono što rade i ono što se u zajednici dešava tokom realizacije projekta.

5. Finalizacija

Finalizacija i demonstracija dolaze na samom kraju i tiču se predstavljanja rezultata projekata široj zajednici. Iako nije obavezna, a vrlo često se dešava i neplanirano, u sklopu završne faze sprovođenja, bilo bi dobro imati aktivnost koja bi bila posvećena samo predstavljanju rezultata. Ovo je prilika da se okupe različite zainteresovane strane, prije svega učesnici, edukatori i konkretna zajednica, ali i predstavnici škole, roditelji itd. Prilika da rezultate njihovog rada vide i njihove porodice, kao i šira zajednica, učesnicima će biti neka vrsta nagrade i priznanja, a moguće da će pozitivno uticati i na motivaciju za buduće aktivnosti. Naravno, ne treba posebno napominjati i da je ovo prilika da se dodatno promoviše koncept servisnog učenja među drugim obrazovnim radnicima, institucijama i nevladinim organizacijama. Takođe, ovo je faza kada se često dešava „predaja“ urađenog u ruke zajednice ako je riječ o projektima koji to dozvoljavaju (osnivanje zajedničke bašte, biblioteke, uređenje prostora, itd.).

Nakon što su svi učesnici završili realizaciju svojih projekata, Forum MNE je organizovao Festival projekata servisnog učenja koji je bio prilika da se predstave rezultati projekata i da se proslave ostvareni ciljevi. Festival je okupio mlade, učesnike projekta iz Podgorice, Budve i Nikšića, kao i partnere i širu zajednicu. Na ovaj način mladima je pružena prilika da proslave svoje uspjehe i da sa javnošću podijele rezultate svog rada, učenja i zalaganja. Ovo je bio lijep način da se okonča jedan uspješan projekat, ali i da se još jednom pokaže koliko ja važna saradnja različitih aktera sa zajednicom, te koliko su mladi važni u procesu kreiranja društvenih promjena na lokalnom nivou.

ODLIKE USPJEŠNOG PROJEKTA SERVISNOG UČENJA

Svi projekti servisnog učenja će se, prirodno, razlikovati, u zavisnosti od toga ko ih sprovodi, gdje se sprovode, uzrasta djece koja učestvuju, ali i od brojnih drugih faktora. Takođe, u sprovođenju projekata servisnog učenja važno je da oni zaista budu proizvod ideja i inicijativa djece i mladih koji na njima rade i potreba zajednice u kojoj se sprovode. Stoga je važno znati da je svaki projekat projekat za sebe, da ne postoji univerzalni uspješan primjer projekta servisnog učenja, te da maksimalno treba izbjeći kopiranje ideja koje su sprovedene negdje drugo očekujući da će biti jednako uspješne u novom kontekstu. Međutim, prethodno iskustvo jeste pružilo znanja na osnovu kojih možemo definisati neke od komponenti koje bi uspješan projekat servisnog učenja trebalo da sadrži, a to su:

- Učenici/ce imaju lidersku ulogu u cjelokupnom procesu:

Servisno učenje je koncept koji ima za cilj osnaživanje mladih ljudi i koji im pruža priliku da maksimalno ostvare svoje potencijale. Zbog toga je od presudne važnosti da u realiaciji projekata servisnog učenja učesnici/ce imaju lidersku ulogu tokom cijelog trajanja procesa. Iako dio procesa formalnog obrazovanja, servisno učenje se naslanja na principe neformalnog obrazovanja koji podrazumijevaju interaktivnost i maksimalno učešće mladih ljudi. Poseban naglasak je na aktivnom učešću tokom cijelog trajanja projekta što znači da sama ideja mora poteći od učesnika/ca. Projekat servisnog učenja neće biti u potpunosti uspješan ukoliko učesnici dobiju zadatak koji treba da sprovedu. Poenta je upravo u tome da oni predvode čitav proces, od prepoznavanja potreba zajednice, razvoja ideje, sprovođenja projekta i evaluacije. Posebno je važno da učesnici/ce budu ti od kojih će poteći ideja projekta jer se na taj način obezbjeđuje veći stepen motivacije tokom realizacije i veći osjećaj vlasništva nad projektom.

- Projekat pruža prostor za refleksiju i samorefleksiju:

Jedna od bitnih stavki je pružiti učesnicima priliku da tokom i nakon projekta kritički sagledaju rezultate urađenog. Na taj način sami učesnici su uključeni u proces evaluacije i u mogućnosti su da sagledaju i razumiju uticaj svog rada, da utvrde da li je došlo do konkretnih promjena u zajednici, koji su to konkretni rezultati njihovog rada, kako on doprinosi članovima/ca zajednice itd. Ovaj proces dodatno pomaže usvajanju znanja jer ako su tokom sprovođenja projekata stečeno teorijsko znanje primjenjivali u praksi, sada mogu da primijene obrnut proces, odnosno u mogućnosti su da ono što su praktično primijenili i uradili sagledaju kroz prizmu teorijskog dijela i na osnovu toga analiziraju. Osim toga, posebno je važno da mladi ljudi budu uključeni u procese evaluacije, sa posebnim osvrtom na svoju ulogu u čitavom procesu. Na taj način oni će biti u mogućnosti da bolje upoznaju sebe, svoj način rada, svoje jake strane, ali i one na čijem bi daljem unapređivanju željeli da rade.

- Uključenost zajednice:

Kao što je već navedeno, projekti servisnog učenja treba da imaju utemeljenje u potrebama zajednice, te da na njih odgovaraju. Međutim, jednako je važno da članovi zajednice budu uključeni u realizaciju, a posebno je važno da budu uključeni u sam proces razvoja ideje. Isto kao što je važno izbjeći situaciju u kojoj odrasli definišu projekat, a mladi ga realizuju, jednako je važno izbjeći situaciju u kojoj se bez učešća zajednice dolazi do zaključka šta je to njoj potrebno i šta treba uraditi. Stoga je bitno uključiti zajednicu u proces razvijanja ideje i projekat kreirati na osnovu njihovih potreba, a moguće i potencijala za nastavak. Bilo bi dobro zajednicu uključiti u realizaciju samih projekta jer se na taj način jača društvena kohezija, a saradnja različitih aktera može imati samo pozitivne rezultate. Takođe, na ovaj način će zajednica razviti viši stepen osjećaja vlasništva nad projektom, što je posebno važno ukoliko on uključuje neke infrastrukturne objekte koji ostaju u zajednici ili neke prakse koje se mogu periodično ponavljati.

Tijana, Milica D, Aleksandra, Aleksa i Milica K. uključile su zajednicu u realizaciju projekta „Biblioteka na otvorenom“, pa su svi zajednički učestvovali u donatorskoj večeri koja je imala za cilj prikupljanje knjiga za biblioteku. Zajednica će ostati uključena u čitavu priču tako što će voditi računa o biblioteci, dopunjavati je knjigama itd.

● Dijeljenje rezultata i priznanje uspjeha:

Kao i u svakom procesu, važno je na kraju podijeliti rezultate sa bliskim ljudima i sa zajednicom i odvojiti vrijeme za priznanje uložеног truda. Vrlo često obrazovni procesi ne ostavljaju dovoljno vremena za pohvalu i ne daju do znanja mladima da se njihov trud i doprinos cijeni, a to je vrlo važan faktor u motivaciji za nastavak učenja i rada. Zbog toga je potrebno da mladima bude jasno koliko je njihov projekat važan za zajednicu, koliko je bitna promjena koju su zajednički postigli i koliko je važan njihov doprinos. U zavisnosti od prirode projekta servisnog učenja, na kraju realizacije se može organizovati manji događaj na kom će biti prisutni članovi zajednice, ali i porodica i prijatelji učesnika/ca, kako bi dobili priliku da rezultate svog rada podijele sa širim krugom ljudi. Alternativno, društvene mreže mogu biti iskorištene za promociju rezultata projekta, a podrška i pozitivni komentari online zajednice imaće jednako pozitivan efekat.

Forum MNE organizovao je Festival projekata servisnog učenja koji je bio prilika da mladi dobiju diplome, te da im se na taj način ukaže zahvalnost za doprinos zajednici. Čitav događaj bio je koncipiran kao proslava njihovog rada, učenja i ukazivanje zahvalnosti za uloženi trud.

● Obezbjedivanje kontinuiteta projekta

Nastavak projekta nije uvijek moguće obezbijediti, ali je važno potruditi se da tamo gdje je to moguće, rezultati projekta ostanu i nakon njegovog završetka. Recimo, ukoliko su učesnici radili na kreiranju mini botaničke bašte u nekoj zajednici, bilo bi poželjno da članovi zajednice nastave sa održavanjem bašte. A onda bi ta bašta mogla da posluži u edukativne svrhe mnogih budućih generacija.

Filip, Sara, Vaskrsija i Tamara organizovali su projekat koji se ticao uređenja igrališta u jednom od podgoričkih naselja. Oni su u ovaj proces uključili zajednicu i u saradnji sa njima upućeni su dopisi gradskoj upravi za zahtjevima za dalje uređenje. Na taj način njihov rad biće nadograđen i povećaće se održivost rezultata.

PROJEKTI SERVISNOG UČENJA U GRNOJ GORI

Kao što je ranije navedeno, kroz projekat „Servisno učenje za inkluzivnije društvo” realizovano je 14 projekata servisnog učenja, a u realizaciju je bilo uključeno preko 60 mladih ljudi iz Podgorice, Nikšića i Budve. Oni su projekte realizovali u saradnji sa svojim mentorima (Jelenom, Katicom, Katarinom, Oliverom i Admirom). U nastavku su kratki opisi sprovedenih projekata.

1. PODIZANJE SVIJEŠTI O PRISUSTVU VRŠNJAČKOG NASILJA U PODGORICI

Natalija, Ivona, Amar i Ivan prepoznali su učestalost različitih oblika vršnjačkog nasilja u Podgorici, kako u školi tako i van škole. Ova grupa mladih ljudi realizovala je istraživanje gdje su putem online upitnika i intervjuja ispitali potrebe odabranih zajednica i na osnovu odgovora 173 ispitanika došli do podatka da je 38.2% anketiranih nekada doživjelo vršnjačko nasilje. Većina ispitanika smatrala je da je neophodno što više govoriti o ovom problemu, te sprovoditi edukativne aktivnosti. Zato je ova ekipa kreirala edukativnu brošuru koja je, između ostalog, sadržala detaljno objašnjenje o tome koja se sve ponašanja mogu okarakterisati kao vršnjačko nasilje, koji su to njegovi pojavnici, ali i kontakte organizacija i institucija kojima se nasilje može prijaviti. Brošuru su potom dijelili u Podgorici, a u tom procesu su razgovarali sa djecom i mladima, ali i njihovim roditeljima. Ova akcija dovela je do većeg stepena informisanosti o vršnjačkom nasilju kao i načinima prijavljivanja istog. Takođe, u okviru projekta kreiran je Instagram nalog „Hej mladi, niste sami” na kom je, pored dijeljenja i objavljivanja edukativnog sadržaja premijerno objavljena priča jedne od žrtava vršnjačkog nasilja. Na veoma ličan i direktan način, široj javnosti predstavljeno je sve učestalije prisustvo ovog problema, kao i posljedice koje vršnjačko nasilje može ostaviti na proces razvoja mlade osobe. Ovaj projekat izazvao je mnoštvo pozitivnih reakcija javnosti, a posebno na društvenim mrežama. Grupa mladih koja je sprovela ovaj projekat dobila je riječi podrške od mnogih stručnih radnika/ca uključujući psihologe/škinje i nastavnike/ce, ali i od nekoliko umjetnika koju su izrazili želju za ostvarivanjem saradnje u popularizaciji prevencije vršnjačkog nasilja.

Kroz ovaj projekat i sama sam doživjela jedan vid osvješćenja. Pružajući mladima šansu da se otvore o svom traumatičnom iskustvu pomogli smo im da prebrode bolne uspomene. Želimo da priču koju smo pokrenuli uz pomoć Foruma MNE nastavimo i nakon završetka projekta jer djeca i mladi Podgorice a i šire zaslužuju da dobiju novu šansu davajući sebe kao primjer promjene u društvu. Kroz ovaj projekat stekli smo nova poznanstva i navike, a uz pomoć mentora smo razvili i veći prag tolerancije i razumijevanja jednih prema drugima - Natalija

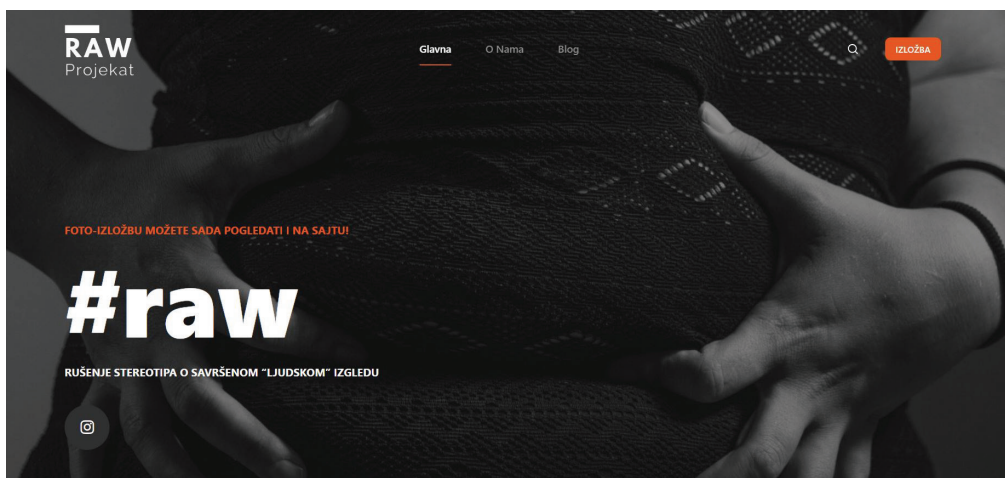

2.RAW

Grupa mladih koju čine Luka, Dina, Zorka, Aleksandra i Anđela prepoznali su da se mladima često plasira slika savršenog ljudskog tijela putem društvenih mreža, što znatno utiče na njihovo samopouzdanje. Sprovedeno istraživanje dodatno je potvrdilo da se mladi prilično oslanjaju na digitalne alate i aplikacije koje edituju fotografije ne bi li se što više približili tom kreiranom idealu ljepote. Želeći da aktuelizuju ovu temu, utiču na mlade da budu više zadovoljni sobom i svojim tijelom, kao i da ukažu na opasnost prilagođavanja vještački kreiranim trendovima, ova grupa mladih realizovala je izložbu fotografija pod nazivom „RAW“. Izložba je imala za cilj da pokaže da su sve te odlike koje mi smatramo nesavršenostima i vizuelno neprivlačnim djelovima tijela, upravo ono što nas čini autentičnima i svojim. Iste večeri kada je izložba otvorena, realizovana je radionica na temu „Trendovi ljudskih tijela kroz vjekove“ tokom koje se sa mladim učesnicima diskutovalo kako se trendovi ljudskih tijela mijenjaju vremenom i koliko je suštinski važno uzgajati ljubav prema sebi i svom tijelu. Mladi su otvoreno razgovarali o svojim nesigurnostima, nedostatku samopouzdanja, a potom i zajednički diskutovali o metodama kako da iste prevaziđu. Takođe, kreiran je vebsajt projekta www.rawprojekat.me putem kojeg će ova grupa mladih u budućnosti ažurirati sadržaj na ovu temu. Izložba je bila izuzetno posjećena, a članovi zajednice izrazili su oduševljenje inicijativom i kvalitetom realizacije, a rodile su se i ideje za ostvarivanje saradnje u realizaciji sličnih projekata.

Ovaj projekat mi je pomogao da se razvijem i usavršim u pravcu u kom sam želio, jer sam izabrao umjetničku disciplinu, tačnije fotografiju, kao metodu, i na taj način se pozabavio ovom jako važnom temom u našem društvu, naročito među mladim ljudima. Svima preporučujem projekat servisnog učenja jer je zaista teško nabrojati sve benefite koje dobijate iz ovog procesa. - Luka

3.PROMOCIJA ZDRAVIH STILOVA ŽIVOTA

Mladi u Glavnom gradu su svjesni koliko su zdravi stilovi života važni, ali ih najčešće ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri. Kristina, Sunčica i Milica putem sprovedene ankete, a potom i fokus grupe sa mladima, došli su do podataka da mladi imaju visok stepen motivacije da poboljšaju režim ishrane i budu fizički aktivniji, ali da obično „ne znaju odakle da počnu“, nedostaje im motivacija, ali i praktični savjeti kako to učiniti. To je učesnice podstaklo da realizuju radionicu na temu zdravih navika i time doprinesu edukaciji u ovoj oblasti. Nakon uspješne prve, na zahtjev polaznika, realizovana je i druga radionica na kojoj je bilo riječi konkretno o računanju mikro i makro nutrijenata. Takođe, za polaznike je organizovano i mjerenje tjelesne masnoće, što je bilo praćeno edukativnim aktivnostima i praktičnim savjetima za regulisanje nivoa masnoće u tijelu. Kreirana je knjižica takozvanih fit-receptata¹² koja je javno dostupna svima koji bi željeli da počnu sa primjenjivanjem principa zdrave ishrane.

„Mislim da je ovakav projekat pokazatelj šta je sve moguće kada mladim ljudima date šansu da budu lideri u zajednici. Ovo nevjerovatno iskustvo preporučujem svima koji žele da steknu nova znanja, vještina i ono što je najvažnije- prijateljstva. - Kristina

4. YES ART, NO HARM

Kako se u Osnovnoj školi „Mirko Srzentić“ u Petrovcu nedavno dogodio slučaj vršnjačkog nasilja, a ta škola nema školskog psihologa, tim koji čine Fatma, Jelena, Aleksandra i Nataša je odlučio da radi na tom problemu i da kroz umjetnost doprinese prevenciji sličnih situacija. Projekat „Yes art, no harm“ je realizovan u prostorijama petrovačke Osnovne škole „Mirko Srzentić“. Prijavljeni učenici/ce su učestvovali u radionici vođenoj od strane psihološkinje Ivane Mihović. Na radionici je bilo govora i o problemu vršnjačkog nasilja, njegovim posljedicama, ali i o tome kako pružiti podršku žrtvama. Drugi dio projekta odnosio se na oslikavanje murala na zidovima škole, a pod mentorstvom slikarke Jelene Vušurović. Više od 40 učenika/ca učestvovalo je u ovoj akciji.

Ljeto su nekad provod i žurke, a nekad projekti i sjajna drugarstva. - Fatma

5. PSIHA U FOKUSU

Crna Gora ima izraženo visoku stopu samoubistava u odnosu na broj stanovnika. O mentalnom zdravlju se rijetko govori, a još rjeđe se traži pomoć. Da bi podstakli otvoreni razgovor na temu mentalnog zdravlja, kreativni tim projekta „Psiha u fokusu“ koji čine Jasmina, Sara, Bogdan, Mario i Varja je u Budvi organizovao interaktivnu izložbu posvećenu temi mentalnog zdravlja. Izložba je koncipirana tako da svaka od 11 fotografija prikazuje različita mentalna stanja kod ljudi. Izložba je bila interaktivnog tipa, a posjetioci su pri ulasku na izložbu dobijali listiće sa imenima fotografija koje je trebalo prepoznati, a nazive uskladiti. Uporedo sa izložbom, posjetioci su mogli ispratiti i prezentaciju koja je prikazivala rezultate sprovedene ankete, ali i statistiku vezanu za mentalno zdravlje u Crnoj Gori. Fotografije su na specifičan i umjetnički prilagođen način prikazale različita mentalna stanja i poremećaje, kao što su zavisnost, bipolarni poremećaj, anksioznost, poremećaji u ishrani, opsesivno-kompulsivni poremećaj itd. Nakon izložbe, upriličena je i javna diskusija na temu mentalnog zdravlja. Osim panelista među kojima su bili psiholozi, profesori i aktivisti, u diskusiji su učestvovali i posjetioci, ali i prolaznici i turisti koje je zainteresovala tema. Bilo je riječi o kapacitetima institucija koje se u Crnoj Gori bave mentalnim zdravljem, ali i o stigmi koja vlada na pomen ove teme.

“ Pozitivna energija koja je kružila tokom projekta, nam je davala vjetar u leđa. - Jasmina ”

“ Iskustvo koje nam je obilježilo ljeto, stvorilo prijateljstva za cio život i pokazalo da možemo da postignemo mnogo više nego što smo mislili. - Sara ”

6. SEX-EDU

Sara, Balša, Bogdan, Marta, Teodora i Jana prepoznali su u svom društvu problem nedovoljne zastupljenosti seksualnog obrazovanja i nizak nivo informisanosti o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, pa su odlučili da se bave ovim problemom u okviru svog projekta servisnog učenja.

Prva aktivnost njihovog projekta bila je organizacija radionice u Omladinskom klubu u Budvi. Radionicu su vodile dr Milica Marović, specijalista ginekologije i dr Danica Stevović, specijalista pedijatrije. Njihov neposredan pristup motivisao je učesnike/ce radionice da postavljaju pitanja i dijele svoja iskustva. Bilo je riječi o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji, polno prenosivim bolestima. Takođe, govorilo se i o menstrualnom zdravlju. Radionica je doprinijela poboljšanju informisanosti mladih o ovim temama i još jednom ukazala na opasnost postojanja stigme kada se radi o temama seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Učesnici radionice upoznati su i sa kontaktima na koje se mogu obratiti u slučaju da imaju neko pitanje vezano za ove teme. Zaključak radionice bio je da je neophodno više prostora posvetiti ovim temama kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju. Realizatori ovog projekta planiraju da nastave da doprinose boljoj informisanosti u ovoj oblasti kroz aktivnosti na društvenim mrežama.

Hrabro se boreći protiv tabua, stereotipa i predrasuda o seksualnoj edukaciji, trudimo se da nam izvor informacija ne budu drug i drugarica, već stručnjaci iz ove oblasti. - Sara

7. EMPOWER

Marija, Majda i Zorana prepoznale su problem osjećaja nedovoljne bezbjednosti sa kojim se posebno suočavaju osobe ženskog pola u Glavnom gradu. One su intervjuisale određen broj svojih sugrađanki i potvrdile ono što i same često osjećaju, a to je da se djevojke i žene nerijetko ne osjećaju sigurnim na ulicama grada, posebno u kasnim večernjim satima. Stoga su odlučile da u saradnji sa Montenegro sports and fitness i MMA klubom „Octagon“ svojim sugrađankama pomognu da steknu osnovne vještine iz oblasti samoodbrane. Polaznice su tokom treninga stekle ove vještine i naučile šta treba da preduzmu ukoliko se osjećaju ugroženo ili ukoliko budu napadnute. Nakon treninga, polaznicama se pridružila i predstavnica Ministarstva unutrašnjih poslova zadužena za slučajeve nasilja u porodici. Ona je sa polaznicama podijelila svoja iskustva u radu sa žrtvama nasilja i dala im korisne savjete. Takođe, polaznice su naučile više o nadležnostima MUP-a i dobile su informacije o tome kome se treba obratiti u slučaju da osjećaju da im je ugrožena bezbjednost. Uz nove vještine, očekuje se da će se polaznice osjećati sigurnije na ulicama grada, znajući da sada imaju vještine kojima se mogu odbraniti i zaštititi.

Ovo je nešto neočekivano i veoma pozitivno iskustvo koje ćemo sigurno upamtiti, a nadamo se da nam vještine koje smo stekli nikad neće zatrebati. - Marija, Majda i Zorana

8. S LAKOĆOM DO GILJA

Magdalena, Lejla, Marina i Katarina prepoznale su problem socijalne isključenosti osoba sa invaliditetom i željele su da doprinesu većem stepenu društvene interakcije. U komunikaciji sa polaznicima/cama plivačkog kluba osoba sa invaliditetom „Mako“ iz Podgorice, došle su do zaključaka da i oni žele da u većoj mjeri učestvuju u različitim aktivnostima sa svojim vršnjacima. Takođe, neki od njih izrazili su da se povremeno osjećaju anksiozno, pa je u sklopu projekta organizovana radionica na temu emocionalne inteligencije, koju je vodila iskusna psihološkinja. Učesnici/ce radionice imali su priliku da nauče više o tome kako prepoznati određena osjećanja, kako se boriti sa negativnim osjećanjima, koje su to prakse koje mogu primijeniti kako bi se izborili sa anksioznošću itd. Nakon radionice organizovano je neformalno druženje koje je imalo za cilj da poboljša stepen socijalne interakcije, te da kreira prostor za druženje i učenje među vršnjacima.

“Uživale smo u druženju sa svojim vršnjacima, zajedničkim šalama i humoru i nadamo se da će biti još ovakvih prilika. - Magdalena, Lejla, Marina i Katarina

9. DODAJ SVIJETU MALO BOJE, ČUDO MOJE

Naučno je dokazano da okruženje u kojem živimo ima snažan uticaj na naše psihičko i fizičko zdravlje. Kuća ili stan predstavljaju mjesta gdje se provodi najviše vremena, zbog čega je veoma važno kvalitetno uređenje tog prostora.

Izgled hodnika u stambenoj zgradi šalje određenu sliku o zgradi i ljudima koji tu žive, ali i utiče na osjećaj pripadnosti tom kolektivu. To je mjesto susreta komšija, a ipak često biva zapostavljeno. Većinu ulaza ipak karakteriše nedovoljna osvjetljenost, nedostatak zelenila, a često je i nivo čistoće nezadovoljavajući. To su prostori koji ne motivišu na zadržavanje, a vrlo često ne djeluju ni bezbjedno. To utiče na motivaciju samih stanara koji prema ovakvim prostorima najčešće nemaju pozitivan odnos, pa samim tim ni motivaciju za održavanjem.

Takođe, malo je poznato koliko različite boje mogu uticati na psihičko stanje ljudi, a to je ono što su prepoznali i Lejla, Ajša, Hazir i Nađa koji su mladima predstavili te informacije tokom interaktivne radionice. Tokom radionice snimljen je kratak video materijal na ovu temu, nakon čega je realizovana akcija oplemenjivanja ulaza zgrade u naselju Stari Aerodrom. U akciji su učestvovali polaznici radionice, kao i stanari. Stanarima zgrade bilo je drago što će imati čistiji, ali i veseliji prostor u svojoj zgradi i postignut je dogovor da će svi imati proaktivnu ulogu u očuvanju prostora.

„Uz pomoć ovog projekta, vidjeli smo da mi, mladi ljudi, zaista hoćemo napraviti promjenu. To je nešto čega smo u teoriji možda bili svjesni, ali je posebna draž kada pređe u djelo. - Lejla, Ajša, Hazir i Nađa

10. NEPOZNAVANJE PRAVA ŠKODI

Bojana, Ivana, Staša i Maja prepoznale su da mladi ljudi ne poznaju u dovoljnoj mjeri svoja prava u školi, ali i u društvu, kao ni svoje obaveze. One su sprovele anketu među svojim vršnjacima i vidjele da je nivo pravne pismenosti veoma nizak. Recimo, većina njihovih vršnjaka nije znala kome bi se obratili u slučaju da im treba pravna pomoć. Takođe, većina smatra da pravna pismenost nije dovoljno zastupljena u obrazovnom sistemu, čemu svjedoči i podatak da većina mladih nije upoznata sa mehanizmima koji im mogu pomoći u zaštiti njihovih prava.

One su zato odlučile da naprave priručnik pod nazivom „Nepoznavanje prava škodi“ koji će mladima pomoći da poboljšaju svoju pravnu pismenost. Priručnik je dostupan u online formatu¹³. Priručnik sadrži niz korisnih informacije koje pomažu mladima da se bolje upoznaju sa svojim pravima, ali i sa pravnim procedurama, institucijama i organizacijama koje su im na raspolaganju ukoliko osjećaju da im je neko pravo ugroženo.

Tokom učešća na ovom projektu, kao i tokom pisanja priručnika, ne samo da smo unaprijedile naše znanje iz oblasti prava, već smo naučile kako napisati projekat i isplanirati budžet i kako sprovesti projekat. Poboljšale smo naše komunikacione vještine i timski rad. Svjesne da smo ovim priručnikom samo zagrebale po površini, bićemo srećne i smatraćemo uspješnim projekat, ukoliko čak i malom broju građana i građanki pomognemo da razumiju neke pojmove. - Bojana, Ivana, Staša, Maja

11. NAŠ KVART - NAŠA BRIGA

Filip, Sara, Vaskrsija i Tamara identifikovali su problem neuređenosti i nefunkcionalnosti igrališta u naselju Vranići. Nepostojanje adekvatno uređenog igrališta znači da stanovnici/ce tog naselja nemaju u svojoj neposrednoj blizini mjesto na kojem se mogu baviti fizičkim aktivnostima. Takođe, oni su prepoznali koliko su uređena igrališta u drugim naseljima postala mjesta sastajanja svih generacija i doprinijela da ta naselja ožive, pa su odlučili da mještanima ovog naselja pomognu u ostvarenju tog cilja. Motivisani tom željom, Filip, Sara, Vaskrsija i Tamara pokrenuli su akciju uređenja igrališta u saradnji sa članovima zajednice. U akciji su prefarbani golovi i koševi, osvežene su linije na terenima, zamijenjene su mreže na golovima i koševima i očišćena okolina igrališta. Takođe, nadležne službe Glavnog grada obaviještene su o nedostatku kanti za otpatke, pa će one biti postavljene u narednom periodu. Ovaj projekat doprinio je većoj saradnji zajednice, a očekuje da će oni sada imati veći stepen odgovornosti prema očuvanju igrališta budući da su i sami učestvovali u njegovom uređenju.

Uspjeh našeg projekta Naš kvart – naša briga nas je motivisao da se i dalje energično borimo za rješavanje problema sa kojima se suočava naša zajednica. Ukoliko bi se svi brinuli o svojim lokalnim zajednicama imali bismo ljepšu i uredjeniju državu. Pojedinačno možemo dosta, ali udruženi možemo sve što zamislimo. - Filip, Sara, Vaskrsija, Tamara

12. BIBLIOTEKA NA OTVORENOM

Tijana, Milica D, Aleksandra, Aleksa, Milica K. mišljenja su da njihovi vršnjaci ne čitaju u dovoljnoj mjeri, pa su odlučile da svoju pretpostavku provjere tako što će ispitati stavove mladih, ali i porazgovarati sa radnicima/cama knjižara i biblioteka. Rezultati su im pokazali da popularnost različitih internet alata utiče na smanjenje navike čitanja, ali i da su sve čitanije online knjige. U proteklih godinu dana barem jednu knjigu pročitao je 57% anketiranih građana. Na pitanje da li bi čitali više ili počeli da čitaju ako bi knjige bile dostupnije (lakše ih pozajmiti, jeftinije itd.), 74% građana je odgovorilo da bi. U cilju afirmacije i popularizacije čitanja naši polaznici razvili su projekat „Biblioteka na otvorenom“ koji se odnosi na postavljanje mini-biblioteke u cetru grada u Nikšiću. Biblioteka je opremljena knjigama namijenjenim različitim uzrastima, kao i knjigama različitih žanrova. Biblioteka funkcioniše po principu „jednu knjigu uzmi, drugu ostavi“ i na taj način podstiče interakciju šire zajednice. U cilju prikupljanja knjiga organizovano je svojevrsno donatorsko veče u kome su učestvovali i članovi zajednice, a prikupljeno je oko 100 knjiga. Planirano je da se jednom sedmično vrši dopuna biblioteke dok u potpunosti ne zaživi princip razmjene knjiga.

“Mislimo da ovim projektom poboljšavamo kvalitet života u zajednici i donosimo pozitivne promjene koje imaju potencijal da budu trajne i inspirišu nove. - Tijana

13. DJEVOJKE MOGU SVE

Marija, Jovana, Andrea, Sara, Mara željele su da popularizuju sport među djevojčicama i djevojkama te da utiču na veću zastupljenost žena u sportu. One su se vodile olimpijskim principom po kome svaki pojedinac mora imati pravo da se bavi sportom, bez diskriminacije, u olimpijskom duhu koji podrazumijeva uzajamno razumijevanje, prijateljstvo, solidarnost i fer plej.

One su u sklopu svog projekta servisnog učenja u saradnji sa bivšim i aktivnim sportistkinjama Nikšića snimile promotivni video. Video je objavljen na YouTube platformi, kao i na blogu ForYouth.me. Ova aktivnost praćena je performansom na gradskom trgu gdje su polaznice sa prolaznicima igrale fudbal i kockice, a dijeljen je i promotivni material. Brošure su sadržale kontakte sportskih klubova u koje se djevojčice i djevojke mogu upisati. Održana je i radionica sa psihološkinjom i psihoterapeutkinjom, Nenom Mitrović Radojičić, koja je polaznicama približila teme u vezi sa sportom. Bilo je riječi o motivaciji u sportu, samopouzdanju, koncentraciji i istrajnosti. Takođe se govorilo i o tome kako se nositi sa emocijama u sportu, kako se boriti sa takmičarskom anksioznošću, kako funkcionisati u timu i kako komunicirati.

Povećanje učešća žena i djevojčica na časovima fizičkog vaspitanja i sporta pomaže u izgradnji povjerenja i promovisanja društvene integracije. Uključivanje djevojčica i djevojaka u sportske aktivnosti zajedno sa dječacima može da pomogne u prevazilaženju predrasuda koje često vode ka socijalnoj isključenosti djevojaka i žena. Kada se ljudi bave sportom oni se igraju, raduju i tada ispoljavaju najbolje ljudske osobine koje dolaze do posebnog izražaja: lojalnost, tolerancija, drugarstvo, timski rad, posvećenost i upornos. - Marija, Jovana, Andrea, Sara i Mara

14. FORYOUTH.ME

Cilj projekta je da doprinese da mladi budu angažovani, informisani, odgovorni demokratski građani i građanke kroz medijsko i digitalno prisustvo. Aktivnosti projekta su bile usmjerene na unaprijeđivanje medijske i digitalne pismenosti mladih i obezbjeđivanje potrebnih alata i kanala za izražavanje mišljenja i stavova kroz kreiranje bloga za mlade. Mladi smatraju da u medijima nijesu dovoljno zastupljene teme za mlade koje se tiču zapošljavanja, programa za mlade i kulturnih dešavanja.

Dragana, Dušan, Luka, Petar i Teodora su organizovali radionice edukativnog karaktera na temu medijske i digitalne pismenosti, sa ciljem proširivanja znanja i vještina iz ovih oblasti jer upravo oni pružaju okvir i metodologiju za novu pismenost koja je potrebna za život, rad i aktivno građanstvo u 21. vijeku. Učenje o medijima i digitalnoj pismenosti takođe je način da nauče kako da tehnologiju okrenu u svoju korist, a ne da ona radi protiv njih.

Kreirali su profile na društvenim mrežama: Fejsbuk, Tik tok i Instagram.

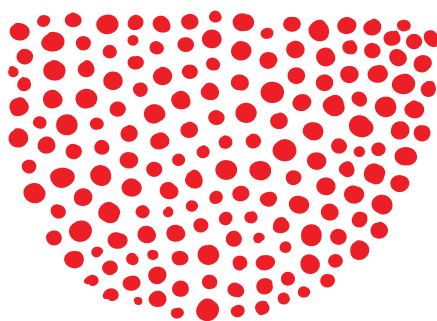
Kako bi mladi Nikšićani mogli da se na jednom mjestu informišu o aktuelnim konkursima i temama, ali i edukuju i motivišu, nastao je blog za mlade www.foryouth.me.

Oduševljena sam što radim na kreiranju medija za mlade, tj. našeg bloga. Mladi Nikšića mogu dati i svoj doprinos kroz rubrike Priče mladih i Preporuke. Dodatno ćemo osnažiti i lokalnu zajednicu kako bi mogli da prepoznaju teme od važnosti za mlade, ali i mlade kao publiku i sagovornike u svim temama od važnosti za društvo, kao i povećanje vidljivosti pitanja i tema važnih mladima. Ovo je nešto najbolje što smo uradili, imali smo predivan tim, a rezultati sve govore. Uspjeli smo! - Dragana i Dušan

forYouth

**OVIM PUTEŃ ŽELIMO DA SE ZAHVALIMO SVIMA KOJI SU
DOPRINIJEI REALIZACIJI 14 PROJEKATA SERVISNOG
UĐENJA TOKOM 2022. GODINE U GRNOJ GORI,
I POMOGLI NAM DA ZAJEDNO
KREIRAMO PROMJENE U ZAJEDNICAMA:
LOKALNIM SAMOUPRAVAMA, ORGANIZACIJAMA,
INSTITUCIJAMA, SVIM POJEDINCIMA...**

**UKOLIKO I TI ŽELIŠ DA BUDEŠ DIO
SERVISNOG UĐENJA PIŠI NAM:**

@ montenegro@forum-mne.com

@ forum.mne

f Forum MNE

Ⓜ Forum MNE

REFERENCE

- 1 <https://www.socialchange101.org/history-of-service-learning/>
- 2 Ehrlich, T. (1996). Forward. In B. Jacoby (Ed.), *Service learning in higher education: Concepts and practices*. San Francisco: Jossey-Bass.
- 3 Furco (1996), Seifer (1998)
- 4 Pod nastavnim planom ovdje se podrazumijevaju formalni obrazovni planovi (kurikulumi), kao i planovi i programi rada zastupljeni u neformalnom obrazovanju.
- 5 Termin „učesnici“ biće korišten da obuhvati učenike u formalnom obrazovanju, kao i djecu i mlade koji učestvuju u aktivnostima u sklopu neformalnog obrazovanja.
- 6 Astin et al., Eyler et al., Eyler and Giles
- 7 <https://www.outwardboundcroatia.com/blog/kako-iskustvno-uceje-u-prirodi-razvija-empatiju-kod-djece/>
- 8 Whole Child Development Approach
- 9 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.758788/full>
- 10 Više o konceptu ključih kompetencija možete pronaći ovdje: https://www.ikces.me/wp-content/uploads/2020/10/4.-Crnogorski-okvirni-program-kljucnih-kompetencija_9.10..pdf
- 11 Arriaza G., (2004), *Making Changes that Stay Made: School Reform and Community Involvement*, Project Muse, University of North Carolina Press; Delgado-Gaitan C., (2001), *The Power of Community. Mobilizing for Family and Schooling*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield; Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press.
- 12 <https://www.forum-mne.com/?mdocs-file=3705>
- 13 <https://www.forum-mne.com/?mdocs-file=3707>

BIBLIOGRAFIJA

1. Arriaza G., (2004), Making Changes that Stay Made: School Reform and Community Involvement, Project Muse, University of North Carolina Press;
2. Astin, Alexander W.; Vogelgesang, Lori J.; Ikeda, Elaine K.; and Yee, Jennifer A., "How Service Learning Affects Students" (2000). Higher Education. 144.
3. Butin, Dan W., "Disciplining Service Learning: Institutionalization and the Case for Community Studies" (2006). Service Learning, General. 118
4. Coomey, Susan M. and Wilczenski, Felicia L., "Does the Service Matter? Comparative Benefits of Direct and Indirect Service Learning Experiences" (2005). Service Learning, General
5. Delgado-Gaitan C., (2001), The Power of Community. Mobilizing for Family and Schooling, Lanham, MD: Rowman & Littlefield; Epstein, J. L. (2001). School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools. Boulder, CO: Westview Press.
6. Ehrlich, T. (1996). Forward. In B. Jacoby (Ed.), Service learning in higher education: Concepts and practices. San Francisco: Jossey-Bass
7. Eyler, Janet (2002), Reflection: Linking Service and Learning—Linking Students and Communities Journal of Social Issues, Vol. 58, No. 3, 2002, pp. 517-534
8. Furco, Andrew, "Service-Learning: A Balanced Approach to Experiential Education" (1996). Service Learning, General. 128.
9. Kellogg Foundation, W. K., "An Investment Prospectus: Strengthening Education and Democracy through Service-Learning" (2006). Service Learning, General. 245
10. Roehlkepartain, Eugene C., "Service-Learning in Community-Based Organizations: A Practical Guide to Starting and Sustaining High-Quality Programs" (2009). Service Learning, General. 140.
11. Seifer SD. Service-learning: community-campus partnerships for health professions education. Acad Med. 1998 Mar;73(3):273-7. doi: 10.1097/00001888-199803000-00015

INTERNET IZVORI

<https://www.outwardboundcroatia.com/blog/kako-iskustveno-ucenje-u-prirodi-razvija-empatiju-kod-djece/>

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.758788/full>

https://www.ikces.me/wp-content/uploads/2020/10/4.-Crnogorski-okvirni-program-kljucnih-kompetencija_9.10..pdf

https://www.ikces.me/wp-content/uploads/2020/10/4.-Crnogorski-okvirni-program-kljucnih-kompetencija_9.10..pdf

Publikacija je nastala u okviru projekta "Servisno učenje za inkluzivnije društvo" koji sprovodi Forum MNE. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora.